

مقایسه میزان اضطراب در پایگاه‌های هویت

نویسندگان: دکتر حمیدرضا آقامحمدیان شهرباف*^۱ و سعید شیخ‌روحانی^۲

۱. استاد دانشگاه فردوسی مشهد

۲. دانشجوی دکتری روان‌شناسی بالینی

* Email: Aghamohmmadian@ferdowsi.um.ac.ir

چکیده

در این تحقیق رابطه بین پایگاه هویت و اضطراب مورد بررسی قرار گرفته است، با این فرض که بعضی از پایگاه‌های هویت آسیب‌پذیری بیشتری در برابر اضطراب دارند. به این منظور میانگین‌های اضطراب چهار پایگاه هویت یعنی دستیابی، تعلیق، ممانعت و پراکنندگی مورد مقایسه قرار گرفته است. همچنین در تحلیل دیگری مقایسه‌ای بین فراوانی پایگاه‌های مختلف هویت در بخشی از گروه نمونه که مبتلا به اضطراب در سطح مرضی بوده‌اند، انجام شده است و معنادار بودن این تفاوت‌ها مورد آزمون قرار گرفته است. این تحقیق بر روی ۷۸ زن و ۶۰ مرد دانشجوی کارشناسی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه فردوسی صورت گرفته است. برای تشخیص پایگاه هویت از آزمون گسترش یافته عینی پایگاه هویت من - تجدیدنظر دوم (EOM-EIS-2) و برای سنجش میزان اضطراب از سیاهه اضطراب آشکار و پنهان - فرم Y (STAI-Y) استفاده شده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که اضطراب افرادی که در پایگاه‌های فاقد تعهد به هویت هستند، بطور معناداری بالاتر از اضطراب افرادی است که به هویت مشخصی متعهد شده‌اند. همچنین فراوانی افراد فاقد تعهد به هویت در گروه مبتلا به اضطراب (در سطح مرضی) بطور معناداری بیشتر از افراد متعهد به هویت است. براین اساس می‌توان گفت که تعهد به هویت می‌تواند مانع ابتلا به اضطراب باشد و پایگاه‌های فاقد تعهد در برابر اضطراب آسیب‌پذیرترند.

کلید واژه‌ها: اضطراب، پایگاه‌های هویت، دانشجویان

دانشور

رفتار

روان‌شناسی بالینی و شخصیت

• دریافت مقاله: ۸۴/۸/۷

• ارسال برای داوران:

(۱) ۸۴/۸/۱۱

(۲) ۸۴/۸/۲۳

(۳) ۸۴/۸/۲۳

• دریافت نظر داوران:

(۱) ۸۴/۸/۱۸

(۲) ۸۴/۱۰/۴

• ارسال برای اصلاحات:

(۱) ۸۴/۱۰/۱۳

(۲) ۸۵/۳/۱۶

(۳) ۸۵/۱۲/۲۱

(۴) ۸۷/۴/۳۱

• دریافت اصلاحات:

(۱) ۸۴/۱۲/۲۱

(۲) ۸۵/۴/۲۴

(۳) ۸۶/۲/۱۲

(۴) ۸۷/۱۱/۲۳

• ارسال برای داور نهایی:

(۱) ۸۵/۲/۳

(۲) ۸۵/۷/۱

(۳) ۸۶/۳/۱۲

(۴) ۸۷/۱۲/۷

• دریافت نظر داور نهایی:

(۱) ۸۵/۳/۶

(۲) ۸۵/۱۱/۲۸

(۳) ۸۶/۹/۸

(۴) ۸۸/۱/۱۵

• پذیرش مقاله: ۸۸/۱/۲۳

Scientific-Research Journal
Of Shahed University
Sixteenth Year, No.37
Oct.-Nov. 2009
Clinical Psy. & Personality

دوماهنامه علمی - پژوهشی

دانشگاه شاهد

سال شانزدهم - شماره ۳۷

آبان ۱۳۸۸

مقدمه

هویت (Identity) در نظریه روانی - اجتماعی (psycho-social) اریکسون (Erikson) یک مفهوم اساسی و در عین حال گسترده است و این امر بواسطه وسعت زمینه‌ای است که اریکسون مفهوم هویت را بر مبنای آن

ایجاد کرده است. منشأ این مفهوم از یکسو تحقیقاتی است که او در فرهنگ اقوام مختلف از قبیل سرخ‌پوستان، روس‌ها، آلمانی‌ها و آمریکایی‌ها انجام داد [۱]. و از سوی دیگر تجارب بالینی او، برای مثال تجاربی است که او با سربازان بازگشته از جنگ جهانی

مارسیا دو روند را در شکل‌گیری هویت اساسی تلقی می‌کند: بحران و تعهد، و براساس این که کدام یک از این روندها در شکل‌گیری هویت فرد نقش داشته است، پایگاه هویت را تعیین می‌کند. بحران یا جستجوی هویت دوره‌ای است که در آن فرد در زمینه تقلیدها و همانندسازی‌هایش، انتظارات، نقش‌ها و سنن اجتماعی که در آن زندگی می‌کند، به پرسشگری می‌پردازد و در مورد علائق، استعدادها و جهت‌گیری‌های خودش تأمل می‌کند و نقش‌ها، آرمان‌ها و صورت‌های مختلف هویت را مورد آزمایش قرار می‌دهد. روند دیگر یعنی تعهد مشابه با مفهوم وفاداری در نظریه اریکسون است و عبارت از اتخاذ تصمیم‌های نسبتاً بادوام و تثبیت نسبی در زمینه صور مختلف هویت و جهت‌گیری تلاش‌های فرد به سوی تصمیم‌های اتخاذ شده است [۷ و ۶].

براساس این دو روند مشخص می‌شود که فردی که دوره‌ای از بحران و جستجوی هویت را پشت سر گذارده و در زمینه هویت مشخصی ثبات نسبی پیدا کرده است، در پایگاه دستیابی (Achievement) به هویت قرار دارد. او احساسی قوی از هویت دارد و می‌داند که در پیش گرفتن چه جهتی در زندگی برایش معنادار خواهد بود. فردی که در حال گذراندن بحران هویت است و جستجوی فعالی را در این زمینه تجربه می‌کند، در پایگاه تعلیق قرار می‌گیرد. این فرد به هویت مشخصی متعهد نشده است و تعهدهایش مبهم است. پایگاه ممانعت پایگاه فردی است که بدون گذراندن دوره‌ای از بحران دارای تعهدهایی نابالغ در زمینه هویت است و در هویتی که نسل بزرگسال برای او از پیش تعیین کرده‌اند تثبیت شده است. در واقع او تعهدهای کودکی خود که مبنای آن تقلید و همانندسازی است را حفظ می‌کند و آن کسی شده است که دیگران در نظر گرفته‌اند. سرانجام فردی که نه در حال گذراندن بحران هویت است و نه تعهد مشخصی را داراست، در پایگاه پراکندگی قرار دارد. عقاید این فرد درهم و برهم و جهت‌گیری‌هایش نامشخص و مبهم است. او یک خط‌مشی بی‌قید و فاقد کنترل را در زندگی دارد و زندگی‌اش فاقد ثبات و "هر

دوم داشت و در آن مشاهده می‌کرد که بسیاری از این سربازان بواسطه تجربه جنگ انسجام مفهوم هویت خود را از دست داده‌اند [۲]. این مفهوم دربرگیرنده جنبه‌های گوناگونی است برای مثال جنبه وجودی (Existential) هویت مربوط است به این که فرد چگونه جای خود را در جهان پیدا می‌کند و پرسش‌سؤالاتی از قبیل «معنای زندگی چیست؟» یا «معنای زندگی من چیست؟» را می‌دهد [۳]. همچنین در این نظریه دستیابی به هویت یک وظیفه است و هر فرد باید در طی دوره رشد روانی - اجتماعی پاسخی برای پرسش هویت خود بیابد. این دستیابی اولین بار می‌تواند در دوره نوجوانی صورت گیرد و در صورت وجود شرایط متوسط و مورد انتظار این اتفاق روی خواهد داد [۴]. بحران مرحله نوجوانی که مرحله پنجم رشد روانی اجتماعی است، بحران هویت در برابر پراکندگی و سردرگمی نقش است. دست‌یافتن به احساسی از هویت، جنبه مهمی از رشد بهنجار و سالم است و در صورت دست‌یافتن به این احساس است که نوجوان می‌تواند وظایف بزرگسالی را بعهده گیرد و بحران‌های مراحل بعدی را به نحو مطلوبی حل کند [۳]. البته حل این بحران به سرمایه رشدی که فرد در اختیار دارد و از حل موفقیت‌آمیز بحران‌های قبلی حاصل شده است، بستگی دارد و فردی که در حل بحران‌های رشدی قبلی شکست خورده است، بخت چندانی برای دستیابی به هویت نخواهد داشت [۴].

مفهوم هویت در نظریه اریکسون از جهت نظری غنی و در عین حال گسترده است. بواسطه این گستردگی مورد آزمون قرار دادن و تحقیق در مورد آن دشوار است و برای این منظور تعریف عملیاتی آن ضرورت پیدا می‌کند. موفق‌ترین تلاشی که برای عملیاتی کردن این مفهوم صورت گرفته است، مبحثی است که مارسیا در سال ۱۹۶۶ تحت عنوان پایگاه هویت مطرح کرده و از آن زمان اکثر تحقیقاتی که در زمینه شکل‌گیری هویت انجام شده است از رویکرد مارسیا و تعریف عملیاتی او پیروی کرده‌اند [۵].

تحقیق هامر (Hamer) و براچ (Bruch)، [۱۰] مشخص شد که کمرویی با پراکندگی هویت رابطه مثبت و با دستیابی به هویت رابطه منفی دارد، علاوه بر آنچه که فرض شده بود کمرویی با تعلیق نیز رابطه مثبت معناداری را نشان داد. لارکین (Larkin) [۱۱] نیز در تحقیقی بنام «هویت و ترس از پیامد» نشان داد که تعهد به هویت با ترس از پیامد رابطه معکوس دارد و کسانی که در پایگاه‌های دستیابی و ممانعت هستند در زمینه ترس از پیامد بطور معناداری در سطحی پایین تر از افراد پایگاه‌های تعلیق و پراکندگی قرار دارند.

نتایج تحقیق پولکینن (Pulkinen) و رونکا (Ronka) [۱۲] در فنلاند نشان داد که رابطه‌ای قوی بین دستیابی به هویت و آسودگی روان‌شناختی، دامنه وسیع اهداف، پذیرش اجتماعی و اهداف از نظر اجتماعی سازنده‌تر و بطور کلی با عملکرد روان‌شناختی سازگارانه وجود دارد. میوس (Meeus) [۱۳] در مقاله‌ای تحت عنوان «مطالعاتی بر رشد هویت در نوجوانی» گزارش کرد که پایگاه‌های متعهد به هویت بالاترین سطح را در آسودگی روان‌شناختی دارند، افراد پایگاه پراکندگی از این جهت پس از پایگاه‌های متعهد هستند و کسانی که در حال تجربه بحران هویت هستند، پایین‌ترین سطح آسودگی و شادی را دارند. این تفاوت بین پایگاه‌های پراکندگی و تعلیق می‌تواند به این دلیل باشد که افراد پایگاه پراکندگی بحران هویتی را تجربه نمی‌کنند و به یک زندگی بی‌قید و بدون کنترل و سطحی روی آورده‌اند. در حالی که افراد پایگاه تعلیق در دوره‌ای از برانگیختگی و دلمشغولی‌های عمیق هستند.

آنچه که رابطه میان اضطراب و پایگاه هویت را پیچیده می‌کند این موضوع است که هرگاه پایگاه‌های هویت به دو طبقه پایگاه‌های بالغ و نابالغ تقسیم شده‌اند، تعلیق با وجود سطح آسودگی روان‌شناختی پایین، کمرویی و مشکلاتی نظیر آن، بهمراه دستیابی بعنوان پایگاه‌های بالغ در نظر گرفته شده‌است و افراد پایگاه ممانعت علیرغم اعتماد به نفس، آسودگی و هم‌نواپی‌شان در ردیف پراکندگی و جزء پایگاه‌های نابالغ دسته‌بندی

چه پیش آید خوش آید" است. البته دلیل پراکندگی هویت را باید بیش از هر چیز در شکست‌های خردکننده رشدی اولیه برای مثال در نیل به اعتماد اساسی یا خودمختاری و ابتکار جستجو کرد. بصورت مختصر چگونگی شکل‌گیری هویت را با توجه به حضور یا فقدان، روندهای بحران و تعهد، می‌توان بدین‌گونه ترسیم کرد که [۶]:

- گذراندن بحران هویت و ایجاد تعهد (+ +) = دستیابی
- در حال گذراندن بحران هویت بدون ایجاد تعهد (+ -) = تعلیق
- بدون گذراندن بحران هویت، ایجاد تعهد (- -) = ممانعت
- نه در حال گذراندن بحران هویت و نه ایجاد تعهد (- -) = پراکندگی

ترتیب پایگاه‌های هویت از ابتدایی‌ترین تا رشد یافته‌ترین، بدین صورت است: پراکندگی، ممانعت، تعلیق و دستیابی. چنین ترتیبی در روند شکل‌گیری هویت نیز قابل تشخیص است. فرد در دوره نوزادی و مراحل ابتدایی کودکی در وضعیت هویت پراکندگی و تجزیه‌ای است. پس از آن با تقلید و همانندسازی‌هایش وارد دوره ممانعت می‌گردد. سپس در دوره نوجوانی دست به پرسشگری در زمینه هویت می‌زند و در پایگاه تعلیق قرار می‌گیرد و با دستیابی به هویت وارد دوره بزرگسالی می‌گردد [۸ و ۹].

بنابر آنچه گفته شد می‌توان گفت که روند جستجو و بحران هویت پاسخگوی نیاز انسان به رشد و تکامل و روند تعهد پاسخگوی نیاز او به امنیت است. بنابراین می‌توان فرض کرد که پایگاه‌های فاقد تعهد به هویت اضطراب بیشتری را تجربه کنند. تحقیقات انجام شده در زمینه موضوعات مرتبط با مبحث اضطراب نیز تأییدکننده این نظر هستند. در تحقیق استرلینگ (Sterling) و وان هورن (Vanhorn) [۹] در زمینه اضطراب مرگ مشخص شد که در یک بحران هویت و طی یک دوره تصمیم‌گیری اضطراب در مورد مرگ افزایش می‌یابد. در

تجارب جدیدی که ممکن است تعادل ناپایدارشان را برهم بزند، حالتی دفاعی و بسته دارند و تمامی این عوامل می‌تواند مانع ابتلا به اضطراب باشد [۱۵، ۱۶].

بنابراین سؤالاتی که در رابطه با این پایگاه‌ها مطرح‌اند عبارتند از:

۱. در مورد پایگاه تعلیق، آیا وقوع بحران و تردید در مورد هویت ایجاد شده قبلی آنقدر تهدیدکننده است که می‌تواند منابع درونی عمیق امنیت را تحت تأثیر قرار دهد و فرد را مبتلا به اضطراب کند (به گونه‌ای که اضطراب او را نسبت به پایگاه‌های دیگر بطور معناداری افزایش دهد)؟
۲. در مورد پایگاه ممانعت، آیا امنیت حاصل از قبول یک هویت نابالغ و اعطا شده از سوی نسل والدین به اندازه‌ای هست که ضعف منابع درونی اهمیت را بپوشاند و مانع ابتلاء فرد به اضطراب باشد؟
۳. در مورد پراکندگی، آیا افراد دچار پراکندگی هویت برای مثال از افراد پایگاه تعلیق که در حال تجربه بحران هویت هستند اضطراب بیشتری دارند یا خیر؟ تحقیق حاضر برای پاسخ‌گویی به این سؤالات و ابهامات، طرح‌ریزی و اجرا شده است.

روش

آزمودنی‌ها

جامعه آماری تحقیق دانشجویان دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد و روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای بر اساس نسبت جمعیتی دختران و پسران در جامعه آماری بوده است. نمونه انتخاب شده ۱۳۸ نفر می‌باشد که توزیع این نمونه بر اساس متغیرهای جنسیت، وضعیت شغلی، تأهل و استقلال از والدین در جدول ۱ مشخص شده است. در جدول‌های ۲ و ۳ توزیع سنی و پایه تحصیلی (یا تجربه دانشگاهی) آزمودنی‌ها آمده است.

شده‌اند. این امر بواسطه آن است که از دید نظریه پردازان، در روند شکل‌گیری هویت، تعلیق در مقایسه با ممانعت مرحله‌ای پیشرفته‌تر است و نیز اینکه افراد پایگاه تعلیق و دستیابی بواسطه گذراندن و حل موفقیت‌آمیز بحران‌های رشدی اولیه دارای احساس امنیت و عزت نفس درونی پایداری هستند. در حالی که پایگاه‌های ممانعت و پراکندگی فاقد چنین احساسی می‌باشند، کروگر و اصولاً از دید نظریه‌پردازان دلیل اینکه افراد پایگاه تعلیق قادرند وارد دوره‌ای از بحران شوند وجود همین منابع امنیت درونی پایداری است [۱۴، ۲].

تحقیقات انجام شده در این زمینه نیز این نظریات را تأیید کرده‌اند. برای مثال کروگر در تحقیقی در زمینه امنیت نشان داد که آزمودنی‌های دستیافته به هویت بیش از سایر پایگاه‌ها در خاطرات کودکی خود موضوعات حرکت هدفمند را به یاد می‌آورند [۱۴]. شایع‌ترین محتوا در خاطرات افراد واقع در پایگاه تعلیق دورشدن از وضعیت‌های آشنا، در پایگاه ممانعت جستجوی امنیت و حمایت و در پایگاه پراکندگی میل به تماس و ارتباط بود. نیز در تحقیق استرلینگ و وان‌هورن در محتوای خاطرات اولیه پایگاه‌های پراکندگی و ممانعت مفاهیم مراقبت شدن و امنیت غالب بود و برای پایگاه‌های دستیابی و تعلیق، مفاهیم مهارت و فعالیت‌های مستقل تقدم داشت [۹].

بنابراین واضح است که افراد واقع در پایگاه تعلیق بواسطه قرار گرفتن در دروه بحران هویت مستعد ابتلا به اضطرابند، اما وجود منابع ریشه‌ای امنیت در شخصیت آنها می‌تواند از آسیب‌پذیریشان در برابر اضطراب بکاهد. پایگاه ممانعت از این جهت درست برخلاف پایگاه تعلیق است. افرادی که در وضعیت ممانعت هویت هستند، گرچه فاقد منابع درونی عزت‌نفس و امنیت پایداری که امکان ابتلاءشان به اضطراب را افزایش می‌دهد، اما از سوی دیگر در پناه یک هویت نابالغ هستند که به آنها در وضعیت کنونی احساس امنیت و عزت‌نفس را می‌دهد. آنان همچنین در برابر

جدول ۱: ویژگی‌های فردی آزمودنی‌ها

ویژگی‌های فردی	فراوانی	درصد
جنسیت	مونث	۷۸
	مذکر	۴۳/۵
وضعیت شغلی	شاغل	۳۴
	غیر شاغل	۷۵/۴
تاهل	متاهل	۳۴
	مجرد	۷۵/۴
استقلال	جدا از والدین	۲۶
	وابسته	۸۱/۲

جدول ۲: توزیع سنی آزمودنی‌ها

سن	فراوانی	درصد فراوانی
۱۸-۱۹	۱۶	۱۱/۶
۲۰-۲۱	۴۳	۳۱-۱
۲۲-۲۳	۳۵	۲۵/۴
۲۴-۲۵	۲۱	۱۵/۲
۲۶-۲۷	۸	۵/۸
۲۸ و بالاتر	۱۵	۱۰/۹

جدول ۳: پایه تحصیلی آزمودنی‌ها

پایه تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی
سال اول	۳۳	۲۳/۹
سال دوم	۳۵	۲۵/۴
سال سوم	۳۲	۲۳/۲
سال چهارم و بالاتر	۳۸	۲۷/۵

ابزار

در این تحقیق دو آزمون مورد استفاده قرار گرفته است: الف) برای سنجش پایگاه هویت از آزمون گسترش یافته عینی پایگاه هویت، تجدید نظر دوم (EOM-EIS-2) (Extended Objective Measure of Ego Identity status-2nd version) استفاده شده است. آزمون گسترش یافته عینی پایگاه هویت توسط آدامز ایجاد شده و توسعه یافته است. او ابتدا در سال ۱۹۷۹ آزمون عینی پایگاه هویت را ساخت که ۲۴ سؤال داشت و فقط بعد ایدئولوژیک را

آزمون می‌کرد. سپس در سال ۱۹۸۴ این آزمون را به بعد بین فردی نیز گسترش داد و سرانجام در سال ۱۹۸۶ تجدید نظر دوم و نهایی آزمون که در تحقیق حاضر مورد استفاده قرار گرفته است را انتشار داد. این آزمون به گفته سازنده‌اش تا به حال در بیش از ۳۷ کشور (از جمله در کشورهای در حال توسعه‌ای نظیر اندونزی) مورد استفاده قرار گرفته است [۱۷]. این آزمون دارای ۶۴ سؤال است که ۳۲ سؤال آن مربوط به بعد ایدئولوژیک و ۳۲ سؤال مربوط به بعد بین فردی است. هر بعد شامل ۴ حیطه است بعد ایدئولوژیک شامل حیطه‌های مذهب، سیاست، شغل و سبک زندگی است و بعد بین فردی شامل حیطه‌های نقش جنسی، روابط دوستانه، فعالیت‌های تفریحی و رابطه با جنس مخالف است. پاسخنامه این آزمون بصورت مقیاس لیکرت شش گزینه‌ای است.

اعتبار (Reliability) آزمون با روش همسانی درونی محاسبه شده است و نتایج آن رضایتبخش بوده است. اعتبار مقیاس‌های آزمون بین ۰/۴۰ تا ۰/۷۳ و ضریب اعتبار کل آزمون ۰/۷۸ بوده است. روایی آزمون به روش‌های همگرا/ واگرا و روایی همزمان بررسی شده و در نتایج بدست آمده همگرایی زیر مقیاس‌ها تا ۰/۹۳ و واگرایی بین زیر مقیاس‌ها تا ۰/۷۶ بوده است. روایی همزمان آزمون نیز با استفاده از سیاهه رشد روانی - اجتماعی کنستانتینوپل (Constantinople's) و مصاحبه پایگاه هویت مارسیا ارزیابی شده است و نشان می‌دهد که قرار گرفتن در مرحله بالای رشد روانی - اجتماعی (در سیاهه کنستانتینوپل) با قرار گرفتن در پایگاه دستیابی به هویت همبستگی مثبت (۰/۵۲) و با قرار گرفتن در سایر پایگاه‌ها همبستگی منفی معنادار (تا ۰/۳۸) دارد. همچنین بین نتایج تشخیص پایگاه‌های هویت از طریق مصاحبه پایگاه هویت مارسیا و از طریق آزمون عینی برای هر چهار خرده مقیاس دستیابی، تعلیق، ممانعت و پراکندگی، همبستگی متوسط (۰/۵۴) تا قوی (۰/۷۸) به دست آمده است.

شیوه تحلیل داده‌ها

برای دستیابی به نتایج مورد نظر ابتدا میانگین اضطراب در پایگاه‌های مختلف هویت مورد مقایسه قرار گرفته است. برای این مقایسه از روش تحلیل واریانس یک طرفه استفاده شده و سپس از طریق آزمون توکی مشخص شده است که کدام پایگاه‌های هویت از جهت میزان اضطراب با یکدیگر تفاوت معناداری دارند. در تحلیل بعدی ابتدا افراد مبتلا به اضطراب آشکار و اضطراب پنهان در سطوح مرضی (سطح بالاتر از یک انحراف معیار بالای میانگین) مشخص شده‌اند، سپس پایگاه هویت این افراد تعیین شده و معنادار بودن تفاوت فراوانی این پایگاه‌ها از طریق روش مجذور خی آزمون شده است.

نتایج

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی و پارامترهای آمار استنباطی نظیر تحلیل واریانس، تحلیل کوواریانس و مجذور خی استفاده شده است که نتایج در جدول‌های ذیل ارائه شده است.

نتایج مندرج در جدول ۴ نشان می‌دهد که میانگین اضطراب آشکار افرادی که در بعد ایدئولوژیک در پایگاه پراکندگی، تعلیق، ممانعت و دستیابی قرار دارند به ترتیب برابر ۴۷/۷۹، ۴۹/۲۷، ۳۹/۹۴ و ۳۷/۵۱ می‌باشد.

نتایج مندرج در جدول ۵ نشان می‌دهد که میانگین اضطراب پنهان افرادی که در بعد ایدئولوژیک در پایگاه پراکندگی، ممانعت، تعلیق و دستیابی قرار دارند به ترتیب برابر ۴۵/۷۱، ۳۹/۷۵، ۴۶/۶۴ و ۳۷/۲۲ می‌باشد.

چنانکه در جدول ۶ ملاحظه می‌شود میانگین اضطراب آشکار افرادی که در بعد بین فردی در پایگاه پراکندگی، ممانعت، تعلیق و دستیابی قرار دارند به ترتیب برابر ۴۵/۱۴، ۴۰/۵۴، ۴۸/۸۳ و ۳۹/۹۰ می‌باشد.

نتایج مندرج در جدول ۷ نشان می‌دهد که میانگین اضطراب پنهان افرادی که در بعد بین فردی در پایگاه پراکندگی، ممانعت، تعلیق و دستیابی به ترتیب برابر ۴۳/۹۷، ۳۸/۸۸، ۴۶/۰۶ و ۳۹/۶۸ می‌باشد.

ب) برای سنجش اضطراب از سیاهه اضطراب آشکار-پنهان فرم Y (State-Trait Anxiety (STAI-Y) Inventory) که در سال ۱۹۸۳ توسط اشپیلبرگر (Spielberger)، گورساج (Gorsuch)، و لوشین (Lushene) ساخته شد، استفاده گردیده است [۱۸]. قبل از این در سال ۱۹۶۴ فرم A و در سال ۱۹۷۰ فرم X ساخته شده بود. این نسخه در سال ۱۳۷۳ توسط مهرام [۱۹]، در مشهد هنجاریابی شده است و در تحقیق حاضر از این نسخه استفاده شده است. این آزمون دو مقیاس دارد: مقیاس اضطراب آشکار و مقیاس اضطراب پنهان، مقیاس اضطراب آشکار یا حالت اضطراب، اضطراب کنونی آزمودنی را می‌سنجد و مقیاس اضطراب پنهان یا صفت اضطراب، اضطرابی که فرد به‌طور معمول و روزمره در اکثر اوقات احساس می‌کند را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. پاسخگویی به این آزمون در پاسخنامه‌ای با مقیاس لیکرت چهار گزینه‌ای صورت می‌گیرد. اعتبار آزمون که بروش همسانی درونی محاسبه شده است، برای مقیاس اضطراب آشکار ۰/۹۱ برای مقیاس اضطراب پنهان ۰/۹۰ و برای مجموع آزمون ۰/۹۴ بوده است. روایی این آزمون ۰/۸۳ به دست آمده است.

شیوه اجرای تحقیق

اجرای آزمون‌ها به صورت گروهی و در کلاس درس دانشجویان صورت گرفته است. ترتیب اجرای آزمون‌ها به این صورت بوده که ابتدا مقیاس اضطراب آشکار سپس مقیاس اضطراب پنهان و در انتها آزمون پایگاه هویت توسط آزمودنی پاسخ گفته شده است. آنچه از اجرای این آزمون‌ها حاصل شده است. دو نمره اضطراب (اضطراب آشکار و اضطراب پنهان) برای هر آزمونی و نیز تشخیص پایگاه هویت آزمودنی در دو بعد هویت (ایدئولوژیک و بین فردی) است. بنابراین هر آزمودنی دارای یک نمره اضطراب آشکار و یک نمره اضطراب پنهان و دارای یک پایگاه هویت ایدئولوژیک و یک پایگاه هویت بین فردی است.

جدول ۴: میانگین و انحراف معیار اضطراب آشکار در پایگاه‌های هویت ایدئولوژیک

پایگاه هویت ایدئولوژیک	فراوانی هر پایگاه	میانگین اضطراب آشکار	انحراف معیار
پراکندگی	۲۸	۴۷/۷۹	۹/۰۷
ممانعت	۳۲	۳۹/۹۴	۶/۵۷
تعلیق	۴۱	۴۹/۲۷	۷/۶۲
دستیابی	۳۷	۳۷/۵۱	۷/۸۹

جدول ۵: میانگین و انحراف معیار اضطراب پنهان در پایگاه‌های هویت ایدئولوژیک

پایگاه هویت ایدئولوژیک	فراوانی هر پایگاه	میانگین اضطراب آشکار	انحراف معیار
پراکندگی	۲۸	۴۵/۷۱	۹/۱۵
ممانعت	۳۲	۳۹/۷۵	۵/۸۰
تعلیق	۴۱	۴۶/۴۴	۹/۱۰
دستیابی	۳۷	۳۷/۲۲	۵/۴۱

جدول ۶: میانگین و انحراف معیار اضطراب آشکار در پایگاه‌های هویت بین فردی

پایگاه هویت بین فردی	فراوانی هر پایگاه	میانگین اضطراب آشکار	انحراف معیار
پراکندگی	۳۶	۴۵/۱۴	۸/۴۱
ممانعت	۲۶	۴۰/۵۴	۸/۶۶
تعلیق	۳۵	۴۸/۸۳	۸/۴۸
دستیابی	۴۱	۳۹/۹۰	۸/۷۸

جدول ۷: میانگین و انحراف معیار اضطراب پنهان در پایگاه‌های هویت بین فردی

پایگاه هویت بین فردی	فراوانی هر پایگاه	میانگین اضطراب آشکار	انحراف معیار
پراکندگی	۳۶	۴۳/۹۷	۸/۵۲
ممانعت	۲۶	۳۸/۸۸	۶/۷۸
تعلیق	۳۵	۴۶/۰۶	۹/۴۹
دستیابی	۴۱	۳۹/۶۸	۶/۹۵

جدول ۸: نتایج تحلیل واریانس برای آزمون معناداری تفاوت میانگین‌های اضطراب در پایگاه‌های هویت

موارد آزمون معناداری تفاوت میانگین‌ها	F	درجات آزادی	سطح معناداری
تفاوت میانگین‌های اضطراب آشکار در پایگاه‌های هویت ایدئولوژیک	۱۹/۸۴	۳ و ۱۳۴	کوچکتر از ۰/۰۱
تفاوت میانگین‌های اضطراب پنهان در پایگاه‌های هویت ایدئولوژیک	۱۲/۷۷	۳ و ۱۳۴	کوچکتر از ۰/۰۱
تفاوت میانگین‌های اضطراب آشکار در پایگاه‌های هویت بین فردی	۸/۳۴	۳ و ۱۳۴	کوچکتر از ۰/۰۱
تفاوت میانگین‌های اضطراب پنهان در پایگاه‌های هویت بین فردی	۶/۰۶	۳ و ۱۳۴	کوچکتر از ۰/۰۱

در نمونه تحقیق ۲۶ نفر مبتلا به اضطراب پنهان در سطح مرضی هستند. فراوانی پایگاه‌های هویت در بعد ایدئولوژیک در این گروه به این صورت است که ۶ نفر در پایگاه پراکندگی، ۳ نفر در پایگاه ممانعت، ۱۲ نفر در پایگاه تعلیق و ۵ نفر در پایگاه دستیابی می‌باشند. تفاوت بین این فراوانی‌ها معنادار است. مجذور خی به دست آمده ۶/۹۲ است که با درجه آزادی ۳ در سطح آلفای کوچکتر از ۰/۱۰ معنادار است.

فراوانی پایگاه‌های هویت بین فردی در این گروه به این صورت است که ۹ نفر در پایگاه پراکندگی، ۳ نفر در پایگاه ممانعت، ۱۰ نفر در پایگاه تعلیق و ۵ نفر در پایگاه دستیابی می‌باشند. تفاوت معناداری بین این فراوانی‌ها وجود دارد. مجذور خی به دست آمده ۶/۳۱ است که در سطح آلفای کوچکتر از ۰/۱۰ معنادار است.

بنابراین از مجموع ۱۳۸ نفر نمونه مورد تحقیق ۳۰ نفر مبتلا به اضطراب آشکار در سطح مرضی هستند. فراوانی پایگاه‌های هویت در بعد ایدئولوژیک در این گروه به این صورت است که ۷ نفر در پایگاه پراکندگی، ۱۴ نفر تعلیق، ۵ نفر ممانعت و ۴ نفر در پایگاه دستیابی هستند. مقایسه این فراوانی‌ها به روش مجذور خی نشان می‌دهد که تفاوت بین این فراوانی‌ها معنادار است. مجذور خی به دست آمده ۸/۱۳ است که با درجه آزادی ۳ در سطح آلفای کوچکتر از ۰/۰۵ معنادار است. فراوانی پایگاه‌های هویت بین فردی در این گروه به این صورت است که ۹ نفر در پایگاه پراکندگی، ۱۳ نفر در پایگاه تعلیق، ۳ نفر در پایگاه ممانعت و ۵ نفر در پایگاه دستیابی قرار دارند. تفاوت این فراوانی‌ها معنادار است. مجذور خی به دست آمده ۷/۸۷ است که با درجه آزادی ۳ در سطح آلفای کوچکتر از ۰/۰۵ معنادار است. (جدول ۱۱)

جدول ۹: خلاصه‌ی نتایج تحلیل واریانس برای آزمون معناداری تفاوت میانگین‌های اضطراب در پایگاه‌های هویت

الف - تفاوت میانگین‌های اضطراب آشکار در پایگاه‌های هویت ایدئولوژیک با احتمال ۹۹ درصد معنادار است و این تفاوت معنادار بین میانگین پایگاه‌های پراکندگی و دستیابی، پراکندگی و ممانعت، تعلیق و دستیابی، و تعلیق و ممانعت (به عبارت دیگر بین میانگین پایگاه‌های دارای تعهد و بدون تعهد) است.
ب - تفاوت میانگین‌های اضطراب پنهان در پایگاه‌های هویت ایدئولوژیک با احتمال ۹۹ درصد معنادار است و این تفاوت معنادار بین میانگین پایگاه‌های پراکندگی و دستیابی، پراکندگی و ممانعت، تعلیق و دستیابی، و تعلیق و ممانعت (به عبارت دیگر بین میانگین پایگاه‌های دارای تعهد و بدون تعهد) است.
ج - تفاوت میانگین‌های اضطراب آشکار در پایگاه‌های هویت بین فردی با احتمال ۹۹ درصد معنادار است و این تفاوت معنادار بین میانگین پایگاه‌های پراکندگی و دستیابی، تعلیق و دستیابی، و تعلیق و ممانعت است.
د - تفاوت میانگین‌های اضطراب پنهان در پایگاه‌های هویت بین فردی معنادار است و این تفاوت معنادار بین میانگین پایگاه‌های تعلیق و دستیابی و میانگین پایگاه‌های تعلیق و ممانعت (به عبارت دیگر بین میانگین پایگاه تعلیق و میانگین پایگاه‌های دارای تعهد) وجود دارد.

جدول ۱۰: مقایسه نتایج تحلیل واریانس با نتایج تحلیل کوواریانس

نتایج آزمون تحلیل کوواریانس		نتایج آزمون تحلیل واریانس		موارد آزمون معناداری تفاوت میانگین‌ها
سطح معناداری	F	سطح معناداری	F	
۰/۰۱	۱۸/۱۳	۰/۰۱	۱۹/۸۴	تفاوت میانگین‌های اضطراب آشکار در پایگاه‌های هویت ایدئولوژیک
۰/۰۱	۱۱/۵۸	۰/۰۱	۱۲/۷۷	تفاوت میانگین‌های اضطراب پنهان در پایگاه‌های هویت ایدئولوژیک
۰/۰۱	۷/۷۶۵	۰/۰۱	۸/۳۴	تفاوت میانگین‌های اضطراب آشکار در پایگاه‌های هویت بین فردی
۰/۰۱	۵/۹۰	۰/۰۱	۶/۰۶	تفاوت میانگین‌های اضطراب پنهان در پایگاه‌های هویت بین فردی

جدول ۱۱: نتایج آزمون معناداری تفاوت فراوانی پایگاه‌های هویت در گروه‌های مبتلا به اضطراب در سطح مرضی از طریق مجذور خی

نتایج مقایسه فراوانی‌ها			فراوانی پایگاه‌های هویت				ابعاد هویت	
سطح معناداری	درجه آزادی	مجذور خی	دستیابی	تعلیق	ممانعت	پراکندگی	گروه‌های مبتلا به اضطراب مرضی	
۰/۰۵	۳	۸/۱۳	۴	۱۴	۵	۷	هویت ایدئولوژیک	گروه مبتلا به اضطراب آشکار (جمع ۳۰ نفر)
۰/۰۵	۳	۷/۸۷	۵	۱۳	۳	۹	هویت بین فردی	
۰/۱	۳	۶/۹۲	۵	۱۲	۳	۶	هویت ایدئولوژیک	گروه مبتلا به اضطراب پنهان (جمع ۲۶ نفر)
۰/۱	۳	۶/۳۱	۵	۱۰	۲	۹	هویت بین فردی	

جدول ۱۲: نتایج آزمون معناداری تفاوت فراوانی پایگاه‌های هویت ادغام شده بصورت دارای تعهد و بدون تعهد در گروه‌های مبتلا به اضطراب در سطح مرضی از طریق مجذور خی

نتایج مقایسه فراوانی‌ها			فراوانی پایگاه‌های هویت		ابعاد هویت	
سطح معناداری	درجه آزادی	مجذور خی	پایگاه‌های بدون تعهد	پایگاه‌های دارای تعهد	گروه‌های مبتلا به اضطراب مرضی	
۰/۰۵	۱	۴/۸۰	۲۱	۹	هویت ایدئولوژیک	گروه‌های مبتلا به اضطراب آشکار (جمع ۳۰ نفر)
۰/۰۵	۱	۶/۵۳	۲۲	۸	هویت بین فردی	
۰/۰۵	۱	۳/۸۵	۱۸	۸	هویت ایدئولوژیک	گروه مبتلا به اضطراب پنهان (جمع ۲۶ نفر)
۰/۰۵	۱	۵/۸۴	۱۹	۷	هویت بین فردی	

جدول ۱۳: خلاصه‌ی نتایج آزمون معناداری تفاوت فراوانی پایگاه‌های هویت در گروه‌های مبتلا به اضطراب در سطح مرضی

الف - پایگاه‌های فاقد تعهد به هویت ایدئولوژیک با احتمال ۹۵ درصد به طور معناداری بیشتر از پایگاه‌های متعهد به هویت ایدئولوژیک مبتلا به اضطراب آشکار و اضطراب پنهان در سطح مرضی می‌شوند.

ب - پایگاه‌های متعهد به هویت بین فردی با احتمال ۹۵ درصد به طور معناداری بیشتر از پایگاه‌های متعهد به هویت بین فردی مبتلا به اضطراب آشکار و اضطراب پنهان در سطح مرضی می‌شوند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف تحقیق حاضر بررسی رابطه اضطراب و پایگاه هویت و تعیین پایگاه‌های هویتی بوده است که در برابر اضطراب آسیب‌پذیری بیشتری دارند. نتایج حاصل از این تحقیق که بر روی نمونه‌ای از دانشجویان کارشناسی (که در سنین اواخر نوجوانی و بزرگسالی اولیه بوده‌اند) انجام شده است، نشان دهنده آن است که اضطراب افراد فاقد تعهد به هویت بطور معناداری بالاتر از اضطراب افرادی است که به هویت مشخصی متعهد هستند. علاوه بر این مشابه با همین نتایج فراوانی افراد فاقد تعهد به هویت در گروه‌های مبتلا به اضطراب در سطح مرضی، بطور معناداری بیشتر از افراد متعهد به هویت است.

بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت که تعهد به هویت می‌تواند موجب احساسی از امنیت و مانعی در برابر ابتلا به اضطراب باشد و کسانی که نتوانسته‌اند به شکلی از هویت متعهد شوند، یعنی افراد دچار پراکندگی هویت و کسانی که دوره‌ای از بحران و پرسشگری و تعلیق هویت را تجربه می‌کنند، مبتلا به اضطراب بیشتری هستند و آسیب‌پذیری بیشتری از این جهت دارند.

یافته‌های تحقیق با نظریات بریگر [۱] که هویت‌های ایجاد شده (یا تعهد به هویت) را تأمین‌کننده امنیت دانسته و جستجوی هویت و رشد را برانگیزنده اضطراب و تهدیدکننده امنیت به حساب می‌آورد، همخوانی دارد. یافته‌های تحقیق همچنین همخوان با نتایج تحقیقات پژوهشگرانی چون میوس [۱۳] و پولکینن و رونکا [۱۲] است که دریافته‌اند افراد پایگاه‌های متعهد به هویت دارای عزت‌نفس و سطح آسودگی روان شناختی بالاتری در مقایسه با افراد پایگاه‌های تعلیق هستند و افراد پایگاه تعلیق کمترین رضایت و شادی را احساس می‌کنند. این یافته‌ها با نتایج تحقیقات انجام شده در حوزه‌های مرتبط با اضطراب از قبیل تحقیقات هامر و براچ [۱۰] و لارکین [۱۱] که مشخص کرده‌اند کمرویی و ترس از پیامد در افراد پایگاه‌های تعلیق و پراکندگی بیشتر دیده می‌شود و

نیز تحقیق استرینگ و وان هورن [۹] که نشان داد در یک بحران هویت و در دوره تصمیم‌گیری، اضطراب از مرگ افزایش می‌یابد، همخوان است.

اما اضطراب بالایی که در پایگاه تعلیق دیده می‌شود و اضطراب پایینی که افراد پایگاه ممانعت دارا هستند. ناهمخوان با نظریات و نتایج تحقیقاتی است که حاکی از آن هستند که افراد پایگاه تعلیق بواسطه حل کم و بیش موفق بحرانهای اولیه رشد احساس امنیت، اطمینان درونی و عزت‌نفس پایداری دارند و افراد پایگاه ممانعت فاقد چنین سرمایه‌ای هستند [ر.ک. ۲، ۱۴ و ۹].

اگر نتایج تحقیقات ذکر شده در مورد وجود احساس امنیت پایدار در افراد پایگاه تعلیق درست باشد، اضطراب زیادی که این افراد دارا هستند، می‌تواند بیانگر این موضوع باشد که برانگیختگی و اضطراب ناشی از تردید در زمینه هویت و پرسشگری در مورد آن آنقدر زیاد است که احساس اطمینان و امنیت عمیق فرد را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد.

همچنین نشان می‌دهد که تعهد به هویت می‌تواند در بردارنده اطمینان و امنیت باشد، حتی اگر این تعهد تعهد نابالغ افراد پایگاه ممانعت باشد که فاقد منابع درونی و عمیق امنیت هستند. در واقع امنیت و عزت‌نفس پاداشی است که افراد پایگاه ممانعت در ازاء تقلیدها و هم‌نوایی بی‌چون و چرایشان با عقاید، ارزش‌ها و الگوهای از پیش تعیین شده دریافت می‌کنند.

وجود اضطراب زیاد در افراد دچار پراکندگی هویت یک نتیجه قابل پیش‌بینی بوده است. بیشترین میزان مشکلات روانی و مسائل آسیب‌شناختی در این گروه دیده می‌شود که اضطراب نیز جزئی از این مسائل متعدد است و می‌توان گفت که روش بی‌قید و سطحی آنها در زندگی نمی‌تواند این اضطراب و ناامنی درونی عمیق را کاهش دهد.

از آنجا که فقدان اطمینان به هویت ایجاد شده و تردید در آن می‌تواند دلیل بسیاری از اضطراب‌ها باشد،

۷. کارور، چ، س. و شی، یر، م، ف. (۱۳۷۵): نظریه‌های شخصیت؛ ترجمه رضوانی، ا؛ مشهد، معاونت فرهنگی آستان قدس رضوی.

8. Bishop, D. L.; Macy-Lewis, A. J.; Schenkloth, G. A.; Puswella, S. & Struessel, G.L. (1997); Ego Identity Status and Reported Alcohol Consumption: A study on First Year College Students ; Journal of Adolescence ; Vol. 20; PP.
9. Sterling, C. & Vanhorn, R. (1989); Identity and Death Anxiety; Adolescence; Vol. 24; PP. 321-326.
10. Hamer, R. J. & Bruch, M. A. (1994); The Role of Shyness and Private Self-Consciousness in Identity Development: Journal of Research in Personality; Vol. 28; PP. 436-425.
11. Larkin, L. (1987). Identity and Fear of Success; Journal of Counseling Psychology; Vol. 34; PP. 38-45.
12. Pulkinen, L. & Ronka, A. (1994): Personal Components of Life Orientation: A Development Approach; Journal of Development Psychology; Vol. 30; PP. 260-271.
13. Meeus, W. (1996). Studies on Identity Development in Adolescence; An Overview of Research and Some New Data; Journal of Youth and Adolescence; Vol. 25; PP. 524-569.
14. Kroger, J. (1985); Separation-Individuation and Ego Identity Status in New Zealand University Students; Journal of Youth and Adolescence; Vol. 14; PP. 133-147.
15. Clancy, S. M. & Dollinger, S. (1993); Identity, Self and Personality. Special Issue: Late Adolescence and the Transition to Adulthood; Journal of Research on Adolescence; Vol. 3; PP. 227-247.
16. Tesch, S. & Cameron, K. (1987); Openness to Experience and Development of Adult Identity; Journal of Personality; Vol. 55; PP. 615-630.
17. Adams, G. R. (1999); The Objective Measure of Ego Identity Status: A Manual on Theory and Test Construction; Unpublished Manual, University of Guelph, Canada.

دستیابی به هویت، درمانی برای این‌گونه اضطراب‌ها خواهد بود. برای مثال فردی که دچار هراس اجتماعی و کمرویی است، ارزیابی منفی دیگران را تهدیدی برای صلاحیت شخصی خود تلقی می‌کند و بواسطه این تهدید دچار تنش و اضطراب می‌شود. اما کسی که هویت ایجاد شده باثبات و مطمئن داشته باشد اینگونه ارزیابی‌ها برایش تهدیدکننده نیست و او را دچار آشفتگی و هراس نمی‌کند. لازم به یادآوری است که در اجرای دو پرسشنامه و زمانی را که آزمودنی‌ها باید صرف می‌کردند، گاهی با مقاومت آنها روبه‌رو می‌شد و این رفتار خصوصاً برای دانشجویان روان‌شناسی و علوم تربیتی بیشتر بوده است که از جمله محدودیت‌های پژوهش مذکور تلقی می‌گردد.

منابع

1. Breger, L. (1974); From Instinct to Identity, The Development of Personality; New Jersey: Prentice-Hall.
2. Kroger, J. (1990); Ego Structuralization in Late Adolescence as seen through Early Memories and Ego Identity Status; Journal of Adolescence; Vol. 13; PP. 65-77.
3. Kroger, J. (1996); Identity in Adolescence. The Balance between Self and Other; New Yourk; Routledge.
4. Bourne, E. (1978); The State of Research on Ego Identity: A review and Appraisal, Part I; Journal of Youth and Adolescence; Vol. 7; PP. 223-248.
5. Marcia, J.E. (1987). Identity Status Approach to the Study of Ego Identity Development; in Honess, T. & Yardley, K. (ed); Self and Identity across the Life Span; New York; Routledge & Kegan Paul.
6. Valde, G. (1996); Identity Closure; A Fifth Identity Status; Journal of Genetic Psychology; Vol. 15; PP. 245-254.

۱۹. مه‌رام، بهروز (۱۳۷۳)، هنجاریابی آزمون اضطراب اشپیلبرگر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌سنجی، دانشگاه علامه طباطبائی.

18. Spielberger, C. D.; Gorsuch, R. L.; Lushene, R.; vagg, P. R. & Jacobs, G. A. (1983); Manual for the State-Trait Anxiety Inventory (form Y); California: Counseling Psychology Press.